

Corporatie en cultuur

Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur

Corporatie en cultuur

Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur

Juli 2008

Inleiding

Soms veranderen dingen snel. Neem nu de rol van woningcorporaties op het terrein van kunst en cultuur. Ze zijn al langer op dit terrein actief, maar recent lijkt de inspanning van de corporaties intensiever en ook wezenlijk van karakter te veranderen. Ingrepen in de woonomgeving door toepassing van kunst en het stimuleren van culturele activiteiten zijn niet langer incidenteel en gericht op de uiterlijke verfraaiing van de woonomgeving, maar krijgen een structureel karakter gericht op complexere doelstellingen. De motieven van de corporaties veranderen, kunst en cultuur worden ingebracht bij het opstellen van samenhangende wijkvisies en integrale gebiedsontwikkeling. Dit advies heeft tot doel deze verandering in kaart te brengen en te analyseren en het gemeentebestuur van Rotterdam te adviseren hoe te reageren op deze veranderingen in het beleid van deze voor hem belangrijke partners, de woningcorporaties.

Corporaties zien we al langere tijd actief handelen op het terrein van kunst en cultuur. Bekend zijn de interventies in de directe woonomgeving van de huurders. Met (mede)financiering van corporaties worden kunstwerken in de openbare ruimte geplaatst. Leegstaande woon- en werkruimten worden tijdelijk aan kunstenaars ter beschikking gesteld om de gevolgen van leegstand te bestrijden. Tijdens langdurige renovatieprocessen van buurten worden tijdelijk kunstwerken aangebracht.

Het betreft hier toch min of meer 'pleisters plakken'. De Ausgangssituatie is immers negatief (een buurt of wijk is terecht gekomen in een ingewikkeld transitieproces) en kunst en cultuur worden ingezet als tijdelijke maatregel om voortgaand verval te keren of als bescheiden compensatie voor alle ellende in de buurt. De maatregelen zijn weinig tot niet structureel van karakter, wellicht met uitzondering van het kunstwerk in de openbare ruimte, dat na verloop van tijd door een veranderde samenstelling van de bewonerspopulatie niet meer als eigen wordt herkend en op den duur zijn betekenis verliest.

Deze compenserende aanpak is de laatste paar jaar vervangen door een meeromvattend, opbouwend en stimulerend beleid van corporaties op het terrein van kunst en cultuur. Acties, instrumenten en praktijken uit het veld van kunst en cultuur worden ingezet om buurten en wijken een bepaalde signatuur of identiteit te geven, participatieprocessen te verstevigen, bewoners vertrouwdheid met de buurt (terug) te geven. De corporatie als regisseur van ontwikkelingen gericht op de vitaliteit van de buurt kiest dan bewust voor een stimulerend kunst- en cultuurbeleid om haar doelstellingen te bereiken.

Deze nieuwe rol van de corporaties vraagt om bezinning. Het is positief dat corporaties zich op de culturele wereld richten, kunst en cultuur serieus nemen, het culturele kapitaal van wijk en buurt willen versterken, geld in de culturele sector willen investeren. Wat zijn de consequenties hiervan met name voor het gemeentelijk cultuurbeleid? Hoe verhouden gemeente en corporaties zich tot elkaar, waar kunnen ze elkaar versterken, is er

beleidscoördinatie nodig? In het navolgende advies analyseert de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur de ontwikkelingen in de afgelopen jaren. Begonnen wordt met een overzicht van recente interventies van corporaties op het terrein van kunst en cultuur. Dit overzicht heeft niet de pretentie van volledigheid, maar geeft wel inzicht in het uitgebreide scala van cultureel gerichte activiteiten van corporaties op dit moment. We staan daarna stil bij de onderliggende motieven van corporaties. Vervolgens bezien we welke kansen en knelpunten deze mogelijkserwijs in de nabije toekomst kan oproepen. Ten slotte adviseren wij de gemeente Rotterdam op welke wijze deze mogelijke knelpunten samen met de corporaties kunnen worden aangepakt.

Een woord als 'knelpunten' suggereert problemen, mogelijkserwijs zelfs misstanden, kortom een oproep aan de overheid om in te grijpen in een ongewenste situatie. Zo is het niet. De verantwoordelijk die de corporaties nemen op het terrein van kunst en cultuur is juist bijzonder positief. De nieuwe rol van de corporaties is belangrijk voor de bewoners van de wijken waarin de corporaties actief zijn en voor de cultuursector. Het is goed voor de gemeente om een serieuze compagnon te hebben in dit beleidsveld. Er zijn in principe alleen maar winnaars. Toch is het zaak (en een belangrijke taak voor de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur) naar de toekomst te kijken, mogelijke knelpunten te voorzien en daarvoor oplossingen aan te dragen.

Voorbeelden

In deze paragraaf presenteren we een lijstje met activiteiten van Rotterdamse corporaties op het terrein van kunst en cultuur. De lijst heeft niet de pretentie volledig te zijn, verre van dat, maar wil wel laten zien hoe uiteenlopend de mogelijkheden van de corporaties zijn, hoe breed het veld is dat zij bestrijken.

- De Hofbogen BV is opgericht door vier grote Rotterdamse corporaties (Com.wonen, Stadswonen, PWS en Vestia). In 2006 heeft de vennootschap het spoorwegviaduct Hofpleinlijn van de NS gekocht, vanwege het grote belang van dit viaduct voor de kwaliteit van de leefomgeving van de omliggende wijken. In het verhuurbeleid van de vennootschap staat 'een magic mix van creatieve ambachtelijkheid en culturele bedrijfjes' centraal. Ook de bovenkant van het viaduct zal te zijner tijd een culturele uitstraling krijgen. Verwacht mag worden dat de ruim 140 bogen, de nieuwbouw aan de zijde van het vroegere kopstation Hofplein en de wandelpromenade bovenop het viaduct straks een belangrijke culturele impuls aan de stad zullen geven.
- De Stichting Kijk op Zuid, in 2007 mede door enkele corporaties opgericht in het kader van o.a. Pact op Zuid en het Architectuurjaar 2007, wil jongeren betrekken bij architectuur. Architectuur, niet alleen in de betekenis van 'stenen stapelen', maar ook in sociaal-culturele zin. Het gaat de stichting uiteindelijk om het vergroten van het zelfbewustzijn en de waardecreatie van Zuid door middel van de beleving en het gebruik van architectuur.

- Het Woning Bedrijf Rotterdam en Vestia ondersteunen het Dunya Festival. Vestia ondersteunt ook het Zomercarnaval en het Metropolis Festival. Woonbron helpt het Kinderatelier Punt 5 in Delfshaven, centrum voor kunsteducatie. Vestia steunt Kunst Onder Andere van Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam in het talentontwikkelingsproject Kunstkanjerbeurs. En niet te vergeten: 'Metropolis X-perience is powered by Vestia', een talentenjacht voor Rotterdamse jongeren samen met het Metropolisfestival.
- PWS heeft Bureau voor Kunstzaken opdracht gegeven om een haalbaarheidsstudie te verrichten naar mogelijkheden om een groot pand aan de Mathenesserdijk, de Fabriek, een corporatiepand met een oppervlakte van ruim 4.000 m², te ontwikkelen tot centrum voor dans en andere podiumkunsten.
- Woonbron steunt het project Dichter bij de buurt, een kunst- en poëzietraject verspreid over het Nieuwe Westen. Aan de gevels van een groot aantal panden zijn kunstwerken aangebracht die verwijzen naar gedichten uit vele verschillende culturen. De gedichten zijn gekozen in overleg met groepen buurtbewoners.
- Vestia neemt deel aan het onderzoek naar realiseringmogelijkheden van De Beat, een door Hal 4 geïnitieerd plan om een multifunctioneel en multidisciplinair centrum voor grootstedelijke jongerencultuur te realiseren, een plan waarin cultuur, onderwijs en jongerenhuisvesting worden geïntegreerd.
- De SS Rotterdam is in 2005 aangekocht door Woonbron. De Rederij de Rotterdam BV, een dochter van Woonbron, is eigenaar van het schip. Deze heeft het schip verpacht aan De Rotterdam BV die de exploitatie voor haar rekening gaat nemen. Het schip heeft een theater met plm. 600 stoelen. Dit theater is, meldt de website van de organisatie, geschikt voor shows, cabaret en kleine theatervoorstellingen.
- PWS ondersteunt de exploitatie van beide museumwoningen van het Historisch Centrum Oude Noorden, de woning uit de jaren 30-40 in de Jacob Catsstraat en de woning uit de jaren 50-60 in de Kromme Wiekstraat. Dit is overigens een van de weinige voorbeelden van steun van corporaties in de sfeer van erfgoed.
- Com.wonen werkt samen met de Stichting Designprijs Rotterdam. De corporatie geeft een van de genomineerden voor deze prijs een ontwerpopdracht.
- Vestia heeft besloten om het pand van het kunstenaarscollectief B.a.d. over te nemen van de gemeente en daarin te investeren, met behoud van het pand voor de kunstenaars en creatieve ondernemers (project B.a.d. To The Future!).
- Vestia leverde onlangs Villa De Heerlijkheid in Hoogvliet op, een van de tastbare resultaten van het WIMBY!project, een gebouw voor kunst, cultuur, feesten en festivals, gelegen in het Park De Heerlijkheid.

- De Nieuwe Unie stelde recent 45 kunstenaarswoningen aan de Wolphaertstraat ter beschikking aan de Stichting Nieuwe Ateliers Charlois. Door een slimme leningconstructie kunnen deze atelierwoningen voor tien jaar bruikbaar worden gemaakt.
- Vestia is partner in de Creative Factory in de Maassilo, een bedrijfsverzamelgebouw voor jonge startende ondernemers in de creatieve sfeer. Voor deze doelgroep heeft Vestia ook in de Bloemfonteinbuurt enkele complexen bestemd waarin ervaring wordt opgedaan met nieuwe woonwerkconcepten. Woonbron is nauw betrokken bij de ontwikkeling van de voormalige Machinistenschool aan de Willem Buytewechstraat, eveneens voor de doelgroep van jonge ondernemers in de culturele en creatieve sector.

Motieven

Op de algemene functie van corporaties behoeven we in dit advies niet in te gaan. De media bericht ons frequent over de rol die de corporaties in de ontwikkelingen van de Nederlandse steden spelen. We volgen dagelijks de discussies over bijvoorbeeld de omvang van de vermogens van corporaties, over hun inbreng in de stedelijke ontwikkeling, de perikelen rondom de financiering van de omvangrijke herstructureringsoperaties en rondom de eventuele winstbelasting die de corporaties zouden moeten gaan betalen.

Corporaties ontwikkelen een visie op de buurt waarin zij een (groot) belang hebben. Ze zien zichzelf als regisseur van buurt- en wijkontwikkelingen, als verantwoordelijk voor een integrale wijkontwikkeling. Het gaat niet alleen om steen en beton, ook niet om groen en lantarenpalen, maar steeds meer om de gehele maatschappelijke infrastructuur: onderwijs, gezondheidszorg, veiligheid, sport, cultuur en vrijetijdsbesteding. Alleen al het grote belang dat corporaties bij hun vastgoed hebben dwingt ze om zich breed te oriënteren. Zoals Pendrechtmanager Ros van De Nieuwe Unie het uitdrukt: "Als grootaandeelhouder hebben wij wat te verdedigen in deze wijk. We investeren honderden miljoenen euro's in Pendrecht."¹

De VROM-raad pleit in zijn advies '*Stad en stijging*' voor meer aandacht van onder andere de corporaties voor sportieve en culturele voorzieningen in de wijk.² Centraal in dit advies staat het begrip binding. Stedelijke vernieuwing kan alleen succesvol zijn als we er in slagen 'sociale stijgers' aan de stad te binden. Niet zozeer sociale cohesie, maar vertrouwdheid, zich thuis voelen, herkenning en erkenning zijn de kernwoorden waar het in het beleid om zou moeten gaan. De VROM-raad formuleert vier voorwaarden waaraan een goede wijk vanuit bewonersoogpunt moet voldoen:

- 1 bewoners ervaren ruimte voor de eigen levenswijze
- 2 bewoners ervaren de woonomgeving als beheersbaar
- 3 bewoners weten zich omgeven door 'vertrouwde vreemden'
- 4 bewoners kunnen zich identificeren met hun omgeving

¹ NRC Handelsblad van 1 maart 2007, pag. 14

² Stad en stijging, advies 054 van de VROM-raad, Den Haag, oktober 2006

Culturele voorzieningen kunnen bijdragen aan het realiseren van deze voorwaarden. "Sport en cultuur vervullen een belangrijke rol in de ontplooiing van bewoners en in de ontmoeting van bevolkingsgroepen in de stad. .... De kwaliteit en spreiding van culturele voorzieningen in steden is van groot belang voor de stijgingskansen van stadsbewoners. Het bezien van culturele voorzieningen vanuit een stedelijk vernieuwingsvisie en vanuit een stijgingsperspectief is nog een braakliggend terrein: dit dient snel ontgonnen te worden."³ Het voorliggende advies van de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur en zijn parallelle advies over de rol van kunst en cultuur in Pact op Zuid, juni 2008, hebben de intentie een aanzet te geven tot ontginning van dit terrein.

De vier B's

We kunnen de bovenstaande nog vrij abstracte benadering wat meer concretiseren. Voor de rangschikking van potentiële motieven van corporaties om zich met kunst en cultuur bezig te houden nemen we graag de vier B's over die de Rotterdamse corporatie Woonbron voor haar cultuurbeleid heeft geformuleerd.

Branding

Kunst en cultuur kan ingezet worden om gebieden een bepaalde identiteit te geven of deze te wijzigen. Identiteit hangt samen met waarden en normen en daaruit afgeleide samenhangende leefstijlen. Corporaties ontwikkelen een buurtvisie en proberen daarin buurten of blokken qua leef- en woonstijl homogener te maken waardoor de woonkwaliteit voor alle betrokken toeneemt. Een goed geordende woonbuurt zonder al te grote verschillen tussen uiteenlopende woon- en leefstijlen wordt als prettig ervaren. Kunst kan als icoon worden ingezet om het eigen karakter van een wijk, buurt of bouwblok te benadrukken. Een icoon versterkt de samenhang, maakt herkenbaar. Het zichtbaar maken of accentueren van de eventuele cultuurhistorisch waarden van een gebied hoort ook bij dit motief: laten zien waarom een buurt ook historisch waardevol, bijzonder is.

Bridging

Culturele activiteiten kunnen als instrument voor participatiebevordering worden ingezet. Kunstenaars kunnen samen met bewoners een verhaal vertellen. Door het samen ontwikkelen en presenteren van een raamvertelling krijgen bewoners grip op de veranderingen in hun woonomgeving; ze moeten samen aan een formulering werken, met elkaar de ontwikkeling van hun wijk onder woorden zien te brengen. Kunstenaars werken met andere vormen dan het sociaal-cultureel- en opbouwwerk en zijn daarom een zinvolle aanvulling als het gaat om de begeleiding van veranderingsprocessen in de buurt. Niet alleen door middel van beeldende kunst maar ook door verhalen te vertellen, muziek of toneel te maken; derhalve door community art te beoefenen.⁴

Een ander motief in deze categorie is gericht op het verkleinen van de kloof tussen huurder en verhuurder, het opheffen van de vervreemding die

---

³ Idem, pag. 49-50

⁴ Zie over community art het advies van de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur *Participatie en Cultuur*, januari 2007, pag. 8 en 9

ontstaat door de schaalvergroting van de corporaties. Betrokkenheid van de corporatie bij culturele activiteiten (bijvoorbeeld door medefinanciering van een festival, een theater, een filmfestival, door de ondersteuning van een kunstcentrum of een podium voor talentontwikkeling) geeft het signaal af dat de corporatie positief betrokken wil zijn bij, een gebaar wil maken naar haar huurders. Sponsoring is vaak een *feel good* teken, een gebaar richting huurders.

Blinking

In deze categorie gaat het om het aanbrengen van tijdelijke of meer permanente voorzieningen om het uiterlijk van wijk of buurt te verfraaien. We zien dan muur- of wandschilderingen verschijnen of er worden vrijstaande beelden geplaatst. Soms krijgt de kunst een utilitair en meer toegepast karakter en krijgt zij vorm in speel- of straatmeubilair. Hier gaat het om de oorspronkelijke rol van de corporaties op cultureel terrein, waarbij vaak met het Centrum Beeldende Kunst wordt samengewerkt. Soms wordt een kunstwerk ook achteraf aan de wijk aangeboden als compensatie voor jaren renovatie-ellende.

Building

Kunstenaars (en vormgevers) als doelgroep kunnen een positieve impuls betekenen voor een buurt die naar beneden dreigt af te glijden. Kunstenaars worden vaak gezien als 'voorhoede' en als wegbereiders voor een geloof in de revitaliseringsmogelijkheden van een buurt. Kunstenaars geven een stevige impuls aan vernieuwing en verbetering. Creatieve bedrijvigheid in het algemeen kan zo uitwerken. Als leden van de creatieve klasse een bepaald gebied interessant gaan vinden dan is het zinvol om als gemeente of corporatie hen daar ook bewust te willen plaatsen. Maar wel onder de voorwaarde van zichtbaarheid, van actief naar buiten treden. (Geen gesloten atelierpanden, daar merkt de buurt niets van.) Deze interventies zijn veelal gericht op waardestijging van het onroerend goed, op het *hopen* van een bepaalde plek. Het gaat hier om imagoverbetering van een buurt, om *upgrading*. Verbijzondering van het vastgoed leidt veelal tot waardestijging.⁵

Historisch gezien is de zorg van de corporatie voor de wijkeconomie niet nieuw. Vroeger bouwde en beheerde de woningbouwvereniging ook de winkelruimten voor de lokale middenstand. Op de hoek van het woonblok zaten de melkboer en de bakker in een corporatiepand. Daarvoor hoeft nu niet meer te worden gebouwd. Nu gaat het om andere combinaties van wonen en werken, veelal gericht op kleine, startende ondernemers in de creatieve, symbolisch-culturele sfeer.

---

⁵ Dit aspect wordt uitvoeriger uitgewerkt in het onlangs verschenen advies *Zuidvruchten kweken; over de betekenis van kunst en cultuur bij de uitvoering van Pact op Zuid* van de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur, maart 2008

Overwegingen

Het kwaliteitsbegrip

Als uitvloeisel van de beleidsontwikkeling binnen het corporatiewezen zelf zijn kunst en cultuur de afgelopen paar jaar door woningcorporaties ontdekt als relevant werkterrein. Dat is goed. Dat kunst en cultuur actief als instrument ter verbetering van het woon- en leefmilieu van de burger kunnen worden ingezet onderstreept de maatschappelijke relevantie ervan. De inzet van de corporaties toont opnieuw aan dat er geen principiële kloof is tussen kunst, cultuur en samenleving. Niet alle kunstuitingen zijn echter bruikbaar in de gebiedsgerichte aanpak van de corporaties. Er kunnen fricties ontstaan in de aansluiting tussen de corporatiedoelstellingen en de middelen die de sector kunst en cultuur ter beschikking stelt.

Een kunstwerk is een object dat bij voorkeur met veel symbolisch kapitaal is uitgerust. Om dat kapitaal ten goede te laten komen aan bewoners moet het kunstwerk effectief zijn. Met het oog op die effecten wordt het kunstwerk geconstrueerd, niet willekeurig gekozen. Maar van het kunstwerk worden soms behoorlijk tegengestelde effecten verwacht. Nu eens moet het kunstwerk (als instrument om participatie te bevorderen) mensen bij elkaar brengen, verenigen, verzoenen, insluiten. Dan weer moet het kunstwerk een identiteit bevestigen, dus onderscheid maken, verschil benadrukken, uitsluiten. Soms is het beter om een kunstwerk te realiseren in nauw overleg met bewoners, soms zelfs door middel van *community art* ofwel gemeenschapskunst, soms is een autonoom kunstwerk beter op zijn plaats. Wie zegt wat het kunstwerk moet kunnen? Wie kiest?

Kunst wordt door de corporaties instrumenteel aangewend. Dit is op zich geen bezwaar, maar het brengt wel met zich mee dat zij niet per se het zelfde kwaliteitsbegrip hanteren als kunstinstellingen en kunstenaars. De vraag doet zich voor hoe en in welke mate corporaties kwaliteitscriteria bepalen en daarover communiceren met kunstenaar en kunstinstelling. De selectie van de kunstenaars lijkt vaak enigszins toevallig, afhankelijk van wie zich tot de corporatie wendt. Vaak zijn het kunstenaars uit de eigen wijk. Kunstenaars zitten soms in de gebiedsgerichte netwerken van de corporaties en dienen zich min of meer spontaan aan. Openbare werving zien we niet vaak. De vraag is dus welke kwaliteitscriteria een rol spelen in de activiteiten van corporaties, hoe helder zij die weten te formuleren, hoe zij daarover communiceren met opdrachtnemende kunstenaars en met bemiddelende kunstinstellingen.

Willekeurig

Pas sinds kort worden kunst en cultuur door corporaties op grotere schaal ingezet. Een zekere onwennigheid bij de corporaties is merkbaar. De inzet van kunstzinnige activiteiten en culturele middelen is hier en daar willekeurig. Of een corporatie iets doet hangt af van toevallige contacten, of van een vraag of voorstel van een kunstenaar(scollectief). Sommige corporaties hebben kunst en cultuur goed geïntegreerd in het beleid, bij anderen is dat veelal afhankelijk van de interesse van enkele medewerkers. Corporatiebreed is nog niet overal cultuurbeleid geformuleerd. Soms is het teveel afhankelijk van toevallige liefhebbers. Corporaties moeten nog wel wennen aan hun nieuwe rol als speler op het terrein van kunst en cultuur, ze zitten in een groeiproces en dat is geen

wonder: de beleidswijziging waarover wij in dit advies spreken is ook nog maar een paar jaar oud.

Relaties met kunstenaars

Over het algemeen lijken de relaties tussen kunstenaars en corporaties soepel te verlopen. Enerzijds omdat beeldende kunstenaars pragmatischer en ondernemender zijn dan vroeger. Dat zal met de tijdgeest te maken hebben, maar waarschijnlijk ook met andere accenten in de opleiding. (Het kunstvakonderwijs besteedt tegenwoordig meer aandacht aan de zakelijke kanten en de bedrijfsvoering van de aankomend kunstenaar en die aandacht lijkt succes te hebben). Veel kunstenaars staan open voor laagdrempelige contacten met buurtbewoners. Anderzijds zijn corporaties er betrekkelijk snel in geslaagd op een handige manier met dat ongeregelde kunstvolk om te gaan. Een pragmatische instelling kenmerkt beide partijen.

Cultuurhistorie en architectonische kwaliteit

Een bredere culturele taakstelling van de corporaties maakt hen in sterkere mate verantwoordelijk voor cultuurhistorische aspecten van wijkbeheer. Onroerend goed, wooncomplexen, bedrijfspanden, zijn soms cultuurhistorisch van groot belang. Als corporaties zich ontwikkelen tot regisseurs die aandacht besteden aan alle aspecten van het functioneren van een wijk of buurt, ontkomen zij er niet aan ook cultuurhistorische overwegingen in hun beleid te betrekken en in hun wijkvisies te analyseren en te beschrijven. Cultuurhistorische aspecten kunnen makkelijk strijdig zijn met bedrijfseconomische doelstellingen. Hoe monumentaler of monumentwaardiger een woningcomplex of een buurt is (met inbegrip van infrastructurele elementen, verkavelingspatronen en dergelijke), hoe lastiger het voor de corporaties wordt. Lastiger, maar ook onvermijdelijker. Een cultureel gerichte corporatie hoort cultuurhistorische aspecten van haar bezit te herkennen, te analyseren, te beschrijven en uiteindelijk ook te beschermen.⁶

Een corporatie die voor zichzelf cultuurbeleid formuleert zal ook architectuurbeleid daarin moeten opnemen. De culturele betekenis van architectuur komt in hoge mate tot uitdrukking in de keuze van architecten, de uitgangspunten van de vastgestelde programma's van eisen, de financiële randvoorwaarden die aan een project worden opgelegd, en dergelijke. Corporaties zijn belangrijke opdrachtgevers en zijn mede verantwoordelijk voor de architectonische kwaliteit die een stad heeft.⁷

Gebiedsgericht werken door culturele instellingen

Rotterdamse culturele instellingen zijn vrij onbekend bij de corporaties. Men kent individuele beeldende kunstenaars of collectieven. Men kent ook altijd wel de cultuurscouts van de Stichting Nieuwe Rotterdamse Cultuur. Soms kent men het Centrum Beeldende Kunst. Maar de meeste stedelijke culturele instellingen zijn voor de corporaties onzichtbaar. Culturele instellingen worden ervaren als *stand alone*; ze hebben duidelijk moeite om gebiedsgericht te werken. (Er is in Nederland en in Rotterdam één

---

⁶ Zie hiervoor ook: Puntig 2, meer cultuur in de architectuur; pag. 11, Het verleden als inspiratiebron

⁷ Idem, pag. 7, Goed opdrachtgeverschap

uitzondering: het bibliotheekwerk. De openbare bibliotheken in Nederland hebben met hun filialenbeleid altijd veel aandacht voor het wijkniveau gehad en die aandacht structureel in de organisatie verankerd). De Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam heeft de spreiding van haar leesadressen echter (om financiële redenen) steeds meer moeten inkrimpen en heeft geen gebiedsgerichte organisatiestructuur, laat staan een heldere visie op wat op wijkniveau moet worden aangeboden. Wel werkt deze stichting samen met brede scholen en met door de deelgemeenten samen met de dienst Sport en Recreatie geëxploiteerde lokale cultuurcentra. Het Centrum Beeldende Kunst heeft wel redelijk goed contact met corporaties, zij het beperkt tot de meer kleinschalige kunsttoepassingen. Met Roffa 5314 onderzoekt het Historisch Museum Rotterdam of het op een andere wijze zijn verzamel functie kan vormgeven: de resultaten van dit onderzoek zijn voor de toekomst van lokale musea van groot belang. De nieuw opgerichte culturele instelling Kosmopolis gaat in verschillende van haar projecten uit van nauw omschreven werkgebieden.

Dit is een belangrijk knelpunt voor de Rotterdamse cultuursector. Gebiedsontwikkeling is de trend in belangrijke sectoren van de samenleving (overheid, onderwijs, welzijn, gezondheidszorg, woningcorporaties). Willen culturele instellingen de boot niet missen, dan zullen ze mee moeten in deze ontwikkeling. Culturele instellingen zijn veelal disciplinegericht (muziek, beeldende kunst, theater, erfgoed en dergelijke). Zij hebben in hun organisatiestructuur gebiedsgericht werken niet of onvoldoende geïncorporeerd. Wil de cultuursector meer invloed hebben op het beleid van overheid en maatschappelijk middenveld (en dus meedoen in de verdeling van de beschikbare middelen) dan zal ze haar strategie of organisatie daaraan moeten aanpassen. De instellingen zullen dus moeten leren om meer gebiedsgericht te werken.

Sponsoring

Corporaties geven directe financiële bijdragen aan culturele activiteiten, zoals festivals. Ze noemen dat bij voorkeur geen sponsoring, maar liever partnerschap of deelname, want sponsoring is vanwege het Rijk niet toegestaan. Er moet altijd een belang voor de eigen huurders geconstrueerd kunnen worden. De feitelijke motieven om financieel bij te dragen lijken echter divers. Er is over het algemeen weinig patroon in te herkennen en het verband tussen de corporatie en de ondersteunde culturele activiteit is soms onduidelijk. (Wat wil het WBR als sponsor van het hoofdpodium van het Dunya Festival daarmee bereiken?) Er lijken vaak *feel good* motieven mee te spelen, de corporatie wil een aardig gebaar maken; soms steunt de corporatie vooral om naar de gemeente een gebaar te maken, een gemeente die men op veel terreinen nodig heeft. Meer in het algemeen kan financiële ondersteuning deel uitmaken van het relatiebeheer van de corporatie.

Toen zo'n drie decennia geleden het bedrijfsleven actief cultuur ging sponsoren zagen we overigens hetzelfde verschijnsel: een niet al te duidelijke band tussen de sponsor en de ondersteunde activiteit. In de loop der tijd is het bedrijfsleven echter steeds beter in staat gebleken om sponsoring te integreren in de bedrijfsdoelstellingen. Cultuursponsors uit de hoek van het bedrijfsleven weten tegenwoordig heel goed wat ze doen, waarom ze het doen, wat ze willen bereiken en voeren nu een uiterst

zakelijk sponsorbeleid. Verwacht mag worden dat ook de corporaties deze techniek snel onder de knie zullen krijgen.

Aanbevelingen

De voorgaande overwegingen leiden tot de conclusie, dat op enkele aspecten verdere actie gewenst is: afstemming, het kwaliteitsdebat, cultuurhistorisch belang, bewonersparticipatie, kennisoverdracht en meer gebiedsgericht werken van de cultuursector. Wij werken deze aspecten hierna uit in de vorm van enkele aanbevelingen.

De gemeentelijke overheid is de belangrijkste regisseur van het stedelijk cultuurbeleid. In dit beleid staat onder andere de relatie tussen participatie en cultuur centraal. De corporatie is een belangrijke regisseur van participatie op wijkniveau en zet daarbij meer en meer culturele instrumenten in. Het ligt voor de hand dat beide actoren tot afstemming komen, daar waar hun beleid elkaar raakt en beïnvloedt. Het gemeentebestuur van Rotterdam wordt aanbevolen de inspanning van de corporaties op het terrein van kunst en cultuur serieus te nemen en daaraan publiekelijk uiting te geven. Voorts zou ambtelijk de dienst Kunst en Cultuur belast kunnen worden met het in adviserende zin onderhouden van de contacten met de corporaties en met de afstemming tussen deze spelers en de culturele wereld. De verhouding tussen gemeente en corporaties dient er een van nevenschikking te zijn. Het gaat om samenwerking en dialoog, niet om overheersing. Daarom vermijden wij hier het woord 'regiefunctie'. Gemeente en corporatie zijn op dit beleidsveld complementair.

Daarbij vragen enkele zaken prioriteit. Zo zou het gesprek met de corporaties geopend kunnen worden met de wijze waarop kwaliteit (in artistieke, technische en procesmatige zin) van de culturele interventies van de corporaties wordt gewaarborgd. Bij deze borging zouden ook culturele instellingen als Centrum Beeldende Kunst, Kunstaccommodatie Rotterdam, (het lectoraat community art van) Codarts, het Rotterdams Centrum voor Theater en het Rotterdams Wijktheater een rol kunnen spelen. Deze instelling hebben verstand van kwaliteit en van gemeenschapskunst en zeker ook van de soms wat ingewikkelde relatie tussen beide begrippen.

De komende tijd zou aandacht moeten worden besteed aan de institutionalisering van de kwaliteit van wijkgerichte kunst en cultuur, met erkenning van de verschillende betekenissen die kwaliteit voor de verschillende actoren kan hebben. Ook voor de culturele ontwikkelingen in het kader van Pact op Zuid is dit van belang. Discussie over kwaliteit is nog sterker aan de orde als het gaat om ruimtelijke vormgeving. Architectuur en stedenbouw hebben, naast een economische en technische invalshoek, ook een duidelijk cultureel aspect. De rol die ruimtelijke en architectonische keuzes spelen in de culturele profilering van wijk en buurt is groot.

Voorts is aan de orde een betere integratie van de cultuurparagraaf in de wijkvisies van de corporaties. Verschillende vragen kunnen daarbij gesteld worden. Over welke kunst hebben we het eigenlijk, wat verwachten we van

al die kunst in de buurt? Wat zijn de te verwachten effecten van de culturele interventies op het niveau van wijk, buurt of woonblok? In het verlengde daarvan: hoe monitoren we de effecten van deze interventies en wat leren we daarvan (en vooral ook van elkaar)? Hoe waarborgen we continuïteit? Een goede monitoring en evaluatie van dit type projecten lijkt uiterst zinvol.

De positie van cultuurhistorische analyses en overwegingen in de wijkvisie is van eminent belang. De corporatie kan er eenvoudigweg niet meer omheen dat zij als wijkregisseur ook rekening heeft te houden met en bescherming dient te geven aan cultuurhistorische waarden. Aangezien deze gemakkelijk in conflict kunnen komen met bedrijfseconomische belangen van corporaties als beheerder van onroerend goed en als aanbieder van relatief goedkope woongelegenheid aan grote groepen in de samenleving is dit een belangrijke en moeilijke kwestie. Tijdig en intensief overleg tussen gemeente en corporatie is op dit punt van groot belang.

Een ander aspect dat hierbij ook aan de orde komt is de vraag naar bewonersparticipatie bij de totstandkoming van meer permanente cultuuruitingen. Een kunstwerk kan soms draagvlak behoeven om in een bepaalde context een rol van betekenis te spelen. Soms heeft een kunstwerk tijd nodig om betekenis te krijgen. Op een ander moment zijn bewoners volledig deelnemer in het scheppingsproces. De mate waarin bewoners participeren bij de totstandkoming van een kunstwerk of een culturele interventie is een kwestie die in het cultuurbeleid van overheid en van corporaties nadrukkelijk aan de orde dient te komen. Hier ligt ook een duidelijke relatie met de beleidsinstrumenten uit de portefeuille van de Wethouder Participatie.

De samenhang tussen alle projecten in de buurten en wijken van Rotterdam is niet groot. Er zijn op dit vlak weinig verbindingen tussen corporaties onderling en tussen corporaties en culturele instellingen. Er zijn wel veel mensen betrokken bij veel verschillende projecten, maar veel regie is er niet, terug- en doorkoppeling ontbreekt. Onduidelijk is welke kunstvormen en cultuurtrajecten op een bepaald moment worden ingezet voor welk doel. Wijkgericht werken, zowel door de corporaties als door de culturele instellingen is vooral een intuïtief tasten en zoeken. Dat hoort bij de fase waarin we nu verkeren, de ontwikkelingen waarover we in dit advies spreken zijn recent, maar we willen ook groei zien en ontwikkeling.

In het beleid van de gemeente Rotterdam met betrekking tot de sector kunst en cultuur zou gebiedsgericht werken meer centraal kunnen komen te staan. Individuele kunstenaars en kunstenaarscollectieven werken vaak buurtgericht maar de stedelijke culturele instellingen werken nu voornamelijk disciplinegericht. Onder gebiedsgericht werken verstaan we dat de instelling producten levert die gebaseerd zijn op een gedegen analyse van de buurt en rekening houden met de samenstelling van de buurt (in sociaal-economische en sociaal-culturele zin). Gebiedsgericht werken betekent nauw contact onderhouden met wijkgebonden organisaties (welzijnswerk, basisscholen, religieuze organisaties). Gebiedsgericht werken betekent dat de vraag van de buurt en de mogelijkheden van de bewoners als uitgangspunt worden genomen, niet de toevallige ideeën van een kunstenaar of kunstinstelling die weer eens een leuk project hebben bedacht. Gebiedsgericht werken betekent ook, dat

binnen de organisatie van de Rotterdamse culturele instellingen herkenbare en aanspreekbare personen contact hebben met bepaalde gebieden. Het begrip "gebied" moet daarbij niet te breed worden opgevat omdat een groot territorium te gedifferentieerd is opgebouwd om tot gerichte, bij de vraag aansluitende producten te komen

Een organisatie en een werkwijze gericht op wijk- en buurniveau zouden de culturele instellingen in staat stellen beter aan te sluiten bij de ontwikkelingen in de stad. De gehele sector kunst en cultuur zou aldus sterker verbonden kunnen worden met de gebiedsgerichte werkwijze van corporaties, scholen en welzijnsinstellingen en daarmee zijn relatieve positie in het maatschappelijk weefsel van de stad kunnen versterken.⁸ In de bestuurlijke processen wordt het accent steeds meer gelegd op sociale programma's, op participatie en wijkgericht werken. Daarbij dient de kunstsector aansluiting te vinden.

Om het gehele proces op te starten zou bijvoorbeeld begonnen kunnen worden met de organisatie van een of meer werkconferenties met daarbij vertegenwoordigers van corporaties en culturele instellingen of met enkele expertmeetings waarin deelonderwerpen worden uitgewerkt. Kennisoverdracht tussen de kunstsector en de corporaties kan er ook toe bijdragen dat de in kunst en cultuur geïnteresseerde medewerkers van corporaties een stevigere inbedding van hun ideeën binnen de corporatiewereld kunnen bewerkstelligen. Er zijn praktisch gesproken diverse vormen van kennisoverdracht te organiseren. Het lijkt voor de hand te liggen dat de dienst Kunst en Cultuur hier de aanzet toe geeft. De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur is daarbij gaarne bereid een inhoudelijke bijdrage te leveren voor het ter beschikking stellen van facilitaire ondersteuning.

Samenvatting van de aanbevelingen

- Erken als gemeente de inspanning en het groeiende belang van wooncorporaties op het terrein van kunst en cultuur.
- Werk als gemeente met corporaties samen vanuit een complementaire en nevenschikkende optiek.
- Nodig de dienst Kunst en Cultuur uit om contacten met corporaties te ontwikkelen en te begeleiden en afstemming tussen corporaties en culturele instellingen te bevorderen.
- Ontwikkel en implementeer het concept van gebiedsgericht werken door kunst- en cultuurinstellingen.
- Besteed aandacht aan de wijze waarop door de corporaties kwaliteitscriteria worden ontwikkeld en gehandhaafd.
- Besteed aandacht aan de integratie van de cultuurparagraaf in de wijkvisies van de corporaties.
- Tijdig en goed overleg tussen gemeente en corporaties over cultuurhistorische aspecten van de wijkvisies is van groot belang.
- De rol van bewonersparticipatie bij de realisering van culturele voorzieningen en kunstwerken verdient uitwerking.

---

⁸ Zie over de relatie tussen het welzijnswerk en de cultuursector ook het advies *Participatie en cultuur* van de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur, januari 2007, pag. 17 en 18

- Vergroot de samenhang tussen de projecten, vergroot de kennis die al doende door corporaties en culturele instellingen wordt opgedaan.
- Begin met een of meer werkconferenties of expertmeetings waarin medewerkers uit de wereld van de cultuur en de corporaties met elkaar kennis maken en hun kennis en ervaring uitwisselen.
- Betrek bij dat alles zo mogelijk instellingen die veel ervaring hebben met gebiedsgericht werken, zoals het Centrum Beeldende Kunst en ook het lectoraat Community Arts die van de rol van de corporaties een studie-onderwerp kan maken.